

Oslo, 17.03.20

Innspill til NOU 2019: 19

Sex og samfunn vil takke for muligheten til å komme med innspill til *NOU 2019: 19. Jenterom, gutterom og mulighetsrom. Likestillingsutfordringer blant barn og unge.*

Om Sex og samfunn

Sex og samfunn ble etablert i 1971 og er Norges største senter for seksuell og reproduktiv helse og rettigheter. Sex og samfunns driver klinisk, undervisnings- og formidlingsarbeid, der den kliniske delen av arbeidet inkluderer Norges største klinikk for seksuell helse.

I 2019 hadde vi i underkant av 29 000 besøk på klinikken, hvorav om lag 14 000 tok selvtest, og i underkant av 15 000 møtte til timekonsultasjon. I tillegg besvarte vi om lag 8 200 henvendelser fra hele landet på epost og telefon, og vår chat besvarte totalt 10 694 samtaler i 2019. Tjenesten nådde ut til personer fra alle landets fylker. Majoriteten av brukerne, totalt 45 %, var i aldersgruppen 20-25 år. I 2018 utviklet vi en chatbot som skal svare på spørsmål knyttet til prevensjon. Vår chatbot mottok i 2019 i underkant av 18 000 henvendelser. Henvendelsene kommer i hovedsak fra unge, foreldre og helsepersonell.

Erfaringer fra vårt kliniske arbeid genererer bred kunnskap som viderefremmes til øvrige aktører på feltet. Sex og samfunn gjennomfører ulike opplæringstiltak. Vi er blant annet, på vegne av Utdanningsetaten, leverandør av seksualitetsundervisning til alle elever på 9. trinn i Oslo kommune. Dette har vi tilbudt siden 1992, og i 2008 ble denne undervisningen gjort obligatorisk for alle skoler i Oslo. Vår seksualitetsundervisning skal ikke erstatte skolens egen undervisning om kropp og seksualitet, men være et supplement. I 2019 underviste vi totalt 174 9. klasser.

Vi holder også kurs og opplæring om seksuell helse for studenter ved høyskoler og universiteter, og til ulike yrkesgrupper. Sex og samfunn gjennomfører tiltak som fagutvikling og kunnskapsspredning blant annet gjennom hospiteringsordning for helsepersonell, utvikling av Metodebok for seksuell helse, eMetodebok.no og drift av nettsiden sexogsamfunn.no med faglig informasjon og faktaopplysninger om seksuell og reproduktiv helse og rettigheter.

Gjennom vårt formidlings- og påvirkningsarbeid bidrar vi til å sette dagsorden både politisk og i mediene, lokalt og nasjonalt, og dette arbeidet er en stadig større del av vår virksomhet.

Vårt innspill

Formålet med utvalgets arbeid er å utrede likestillingsutfordringer barn og unge møter gjennom deltakelse på viktige arenaer. Disse arenaene er familien, barnehage, skole og skolefritidsordning, forbrukerområdet, tradisjonelle og sosiale medier og fritid.¹

Sex og samfunn er glade for at det settes søkelys på unges hverdag og hvordan likestillingsutfordringer har innvirkning på de ulike arenaene barn og unge befinner seg på gjennom sin oppvekst. Selv om vi forstår at utvalget har måttet avgrense sitt mandat, mener vi at likestilling og tematikk relatert til likestilling har en såpass sterk kobling til helse at vi synes det er beklagelig at barn og unges helse og videre helsetjenester rettet mot barn og unge ikke er inkludert i utvalgets mandat.

Skolehelsetjenesten og helsestasjon for ungdom er to viktige helsetjenester rettet mot barn og unge. Utvalget viser til at dette tilbudet er pålagt gjennom helse- og omsorgstjenesteloven, og i tillegg viser utvalget til Helsedirektoratets Nasjonal faglig retningslinje for det helsefremmende og forebyggende arbeidet i helsestasjon, skolehelsetjeneste og helsestasjon for ungdom². Sistnevnte forteller noe om hvordan tilbudet bør fungere og hva det bør inneholde, blant annet skal tjenesten bruke et kjønnsnøytralt språk, og det anbefales tiltak for å nå gutter i større grad.

Som utredningen selv påpeker vil trange og tradisjonelle rammer for gutter og unge menn til «konsekvenser for i hvor stor grad gutter snakker om problemer og helseutfordringer».³ I tillegg viser utredningen til Ungdataundersøkelser som viser at 35 % av jentene og 10 % av guttene opplever press om å se bra ut eller ha en fin kropp.⁴ Dette gjelder hele kroppen. Sex og samfunn får daglig spørsmål fra våre pasienter om de ser normale ut: Er penis normal? Hva med pungen? Er kjønnsleppene normale? Hva med puppene?

Vi mener overordnet at seksuell helse må ses i sammenheng med både psykisk og fysisk helse, og vi må ta utgangspunkt i at vi mennesker er seksuelle hele livet, og at alle har en seksualitet. Vi mener at tiltak for økt likestilling mellom alle kjønn både må være forebyggende, men også helsefremmende. På den måten vil gode tiltak bidra til god helse og økt livsmestring for alle, uavhengig av alder, kjønn, status, geografi, funksjonsevne, etnisk bakgrunn og lignende. Tiltak må være inkluderende og bidra til å fremme mangfold.

¹ Kulturdepartementet. (2019). [NOU 2019: 19. Jenterom, gutterom og mulighetsrom. Likestillingsutfordringer blant barn og unge](#): s. 19.

² Helsedirektoratet. (2017). [Nasjonal faglig retningslinje for det helsefremmende og forebyggende arbeidet i helsestasjon, skolehelsetjeneste og helsestasjon for ungdom](#).

³ Kulturdepartementet. (2019). [NOU 2019: 19. Jenterom, gutterom og mulighetsrom. Likestillingsutfordringer blant barn og unge](#): s. 20.

⁴ Ibid.: s. 225.

Sex og samfunn mener tiltak for å nå alle kjønn er viktige, og vi jobber for å utvide tokjønnsmodellen. Vi tror dette kan være viktig for å utfordre kjønnsstereotypier. Blant annet synes vi at store undersøkelser, som for eksempel Ungdata-undersøkelsene, bør utvide kjønnskategori til også å inkludere «annet». På OsloMets Ungdata-konferanse i 2019 ble det presentert ny forskning om kjønn i ungdomstiden, men her manglet dessverre en alternativ kjønnskategori, og vi mener at vi går glipp av mye viktig informasjon ved å kun bruke tokjønnsmodellen. Dette mener vi også til en viss grad gjelder utredningen *Jenterom, gutterom og mulighetsrom*. Vi mener det ikke er tilstrekkelig å kommentere at det er viktig å se bredere på kjønnsmodellen, men vi skulle ønske at utvalget i større grad inkluderte mangfold. Det vises i noen tilfeller til «alle kjønn» fremfor begge kjønn, men gjennom utredningen glipper dette og innholdet faller tilbake på tokjønnsmodellen. Også når det henvises til familie og mer spesifikt foreldre er det i all hovedsak snakk om mor og far, og medmor eller medfar er ikke engang nevnt i utredningen.

Vi er glade for at utvalget har valgt ut «Økt trygghet og kompetanse om kjønn, kropp og seksualitet blant barn og unge» som et av tre innsatsområder, og vårt innspill vil i hovedsak knyttes opp til dette innsatsområdet, nærmere bestemt seksualitetsundervisning.

God og helhetlig seksualitetsundervisning er viktig for å gi barn og unge et godt forhold til egen kropp, seksualitet og seksuell helse, og dette vil videre kunne bidra til en god psykisk og fysisk helse. Seksualitetsundervisningen må være relevant og den må gis av trygge undervisere, som kan faget og som kan gode metoder for å formidle sin kunnskap. Sex og samfunn mener at en god seksualitetsundervisning, som starter tidligere og gis hyppigere enn i dag, vil være et godt bidrag til å motvirke likestillingsutfordringer. For at barn og unge skal få god seksualitetsundervisning trengs:

- Økt kunnskap og kompetanse hos underviser
- Relevant og oppdatert innhold

Økt kunnskap og kompetanse hos underviser

Sex og samfunn er positive til et kompetanseløft som innrettes mot ledere, rådgivere, lærere, pedagoger og andre ansatte som jobber i barnehage og skole, slik utvalget ønsker, men vi mener at alle som møter barn og unge må ha kompetanse innen kjønn og seksualitet, og de må vite hvordan de snakker med barn og unge om tematikken på en trygg og inkluderende måte.

Vi er enig i at dette bør «omfatte både fysiske, emosjonelle og sosiale sider av kjønn, kropp og seksualitet» og at undervisningen skal bidra «til at barn og unge lærer om et mangfold av identiteter, følelser og praksiser knyttet til kjønn og seksualitet».

Kunnskap om kjønn og seksualitet må inn i de relevante studiene. I tillegg må de som allerede er utdannet få kompetanseheving, slik at barn og unge gis et likt tilbud, uavhengig av når eller hvor underviseren tok sin utdanning.

Utredningen viser til en evaluering gjort av Helsedirektoratet utført i 2018, hvor det som hovedkonklusjon slås fast at «lærere og helsesykepleiere mener det er lett å undervise om seksualitet, og at de har tilgang til de ressursene de trenger. De fleste understreker at undervisningen alt i alt fungerer godt, men svarer samtidig at det er potensial for forbedring».⁵

På oppdrag fra Sex og samfunn gjennomførte Kantar TNS i 2016 en undersøkelse blant hele 1 000 kontaktlærere i grunnskolen, og her er resultatet et helt annet:⁶

- Kun 3 av 10 mente at kvaliteten på seksualitetsundervisningen var god nok.
- Kun 13 prosent mente de fikk kunnskap om seksualundervisning i løpet av utdannelsensom de kunne bruke i sin undervisning.

I 2017 fikk vi utført en lignende undersøkelse blant elever, hvor i underkant av 2 500 elever på 10. trinn og 1. trinn på videregående svarte at:⁷

- 8 av 10 mente at god seksualitets-undervisning på skolen er viktig for å få et godt forhold til egen kropp.
- 7 av 10 ønsket mer seksualitetsundervisning i skolen.
- 5 av 10 oppga at det var tema de savnet i undervisningen om seksualitet.

Relevant og oppdatert innhold

Sex og samfunn har siden 1992 gitt undervisning til alle elever på 9. trinn i Oslo kommune. Dette gjør vi på vegne av Utdanningsetaten, og i 2008 ble denne undervisningen gjort obligatorisk for alle skoler i Oslo. Vi er opptatt av å kunne gi relevant undervisning til elevene våre, og gjennomfører derfor årlig en elevundersøkelse. Et av spørsmålene vi stiller er: Hva kunne du tenke deg å lære mer om? Svarene som går igjen hvert år er «sex» og «[sex]stillinger», «følelser», «identitet» og «porno», blant annet.

I tillegg til tilbakemelding direkte fra elever vi møter gjennom vår undervisning, har vi også opprettet fokusgrupper for å kunne bedre vår egen seksualitetsundervisning. De savner og etterlyser mye av det samme: følelser, seksuell trivsel og nytelse, og litt mer praktisk om sex og hvordan sex foregår. Vi opplever at unge i dag vet lite om det

⁵ Ibid.: s. 130.

⁶ Hind, R. (2016). [Seksualundervisning i skolen. En undersøkelse blant kontaktlærere i grunnskolen.](#)

⁷ Hind, R. (2017). [Seksualitetsundervisning i skolen. En kartlegging blant elever i 10. klassetrinn og 1 VGS.](#)

grunnleggende rundt sex og seksualitet, men i stedet bekymrer de seg for at de ikke eksperimenterer nok seksuelt.⁸ Det er et tydelig signal om at vi må endre fokus i seksualitetsundervisningen.

Som nevnt over ønsker Sex og samfunn at seksualitetsundervisningen skal starte allerede i barnehagen. Å lære unge å uttrykke følelser, sette grenser og lære å respektere andres grenser mener vi er grunnleggende viktig for både god fysisk, psykisk og seksuell helse gjennom hele livet. Det finnes gode utgangspunkt for hvordan dette kan gjøres i praksis, og vi vil gjerne vise til Sortland kommunes «Æ E MÆ».⁹ Selv om fokuset her er grenser og overgrep, mener vi at modellen og metodene er nyttige også i en bredere tilnærming av kjønn og seksualitet.

Regjeringens Granavolden-plattform viser også til at gode undervisningsopplegg som sikrer kunnskap og trygghet når det gjelder seksualitet, både i barnehage og i skole, er viktig, for å sikre at «barn og unge har kunnskapen, ferdighetene og holdningene de trenger for å respektere hverandre og ta informerte valg».¹⁰

Vi er glade for at det til høsten kommer nye læreplaner med nye kompetansemål, og vi ser at kjønn og seksualitet har fått økt fokus gjennom prosessen, noe vi mener er viktig. Vi har jobbet hardt for å få inn gode kompetansemål på feltet seksuell og reproduktiv helse og rettigheter, hvor også kjønn og likestilling er sentralt, men vi skulle ønske vi hadde fått med mye mer. Vi er veldig glade for de nye tverrgående temaene, spesielt folkehelse og livsmestring, men vi skulle gjerne ønske at kompetansemålene, spesielt når det kommer til seksualitet, var mer beskrivende. Dette har vi også spilt inn i flere høringsrunder gjennom hele prosessen.^{11,12,13} I naturfag for eksempel, som er det faget flest kombinerer seksualitetsundervisning med, er de gamle kompetansemålene faktisk mer beskrivende enn de nye som nå er lagt frem. Vi tror at de nye kompetansemålene kan oppleves både som en mulighet til å se bredere på kjønn og likestilling, men det kan også bli en sovepute for undervisere som eventuelt ikke ønsker eller føler de har tid til å prioritere tematikken.

⁸ Westreng, K. (2019). [Mener voksne har sviktet ungdommen: - Unge spør meg om ting jeg er overrasket over at de ikke kan.](#)

⁹ Sortland kommune: [Æ E MÆ](#).

¹⁰ Regjeringen.no. (2019). [Politisk plattform for en regjering utgått av Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti](#): s. 55.

¹¹ Sex og samfunn. (2017). [Høring fra Kunnskapsdepartementet om forslag til ny generell del av læreplanverket for grunnsopplæringen.](#)

¹² Sex og samfunn. (2017). [Høringsuttalelse vedr. Fagfornyelsen - andre runde innspill til kjerneelementer i Skolefagene.](#)

¹³ Sex og samfunn. (2019). [Høringsinnspill angående forslag til nye læreplaner i grunnskolen, gjennomgående fag i videregående samt noen programfag.](#)

Med nye kompetansemål kommer også nye lærebøker, og det er vi glade for. Mange av dagens lærebøker inneholder det vi mener er utdaterte myter. Et eksempel på dette er omtalen av at skjeden er dekket av en jomfruhinne som skal sprekke når vi har vårt første samleie, og vi vet at slik feilinformasjon bidrar til å reprodusere fordommer og kunnskapsløshet.

Seksualitetsundervisningen må i tillegg inkludere kunnskap og informasjon om digitale plattformer. Sex og samfunn har tidligere spilt inn til forslag i *Endringer i markedsføringsloven – merking av retusjert reklame*¹⁴ hvor vi har påpekt at vi ikke kun må fokusere på å lære barn og unge hvordan de skal takle press, men at vi må se på mekanismer og strukturer for å finne ut hvordan vi som samfunn kan regulere digital markedsføring. Tiltak må også inkludere bransjen, det være seg merking av retusjert reklame, også fra påvirkere, og vi må stille krav kildene som bidrar til å opprettholde et kroppsideal som bidrar til kroppspress.

Ved å adressere både digital og tradisjonell markedsføring i undervisningen, og gjøre barn og unge bevisste på mekanismer bak, som blant annet er svært kjønnsstereotype, vil barn og unge selv kunne utvikle en kildekritisk kompetanse som vi mener er viktig i møte med sterke markedsføringskrefter. Ved å lære barn og unge om mangfold vil vi kunne bidra til å minske både ytre og indre press vi pålegges eller legger på oss selv, enten det gjelder kroppspress eller annen type press.

Digitale plattformer har ført til at uønsket innhold spres lettere, og utenforskap kan komme til syne på flere måter. Sosiale medier gir oss mulighet til å kun vise de sidene av oss vi ønsker, og det kan bidra til ytterligere press. Men Sex og samfunn er også opptatt av at digitale plattformer ikke kun skal gjøres til noe negativt, da vi vet at mange barn og unge bruker disse plattformene til å utforske både seg selv og andre, og mange opplever at de i større grad kan være seg selv på nett enn de kan i virkeligheten. Digitale plattformer kan også være kilde til porno, og porno må heller ikke avskrives kun som noe negativt. God seksualitetsundervisning må kunne ta opp både de positive og negative sidene ved de mulighetene som finnes på digitale flater, inkludert porno, nudes, og lignende. For å gjøre dette trengs kompetanse på digitale flater hos underviser, noe som dessverre ofte mangler i dag.

¹⁴ Sex og samfunn. (2020). [Innspill til forslag til Endringer i markedsføringsloven - merking av retusjert reklame mv.](#)

Sex og samfunn

Avslutningsvis

Vi er enige med utvalget at det er flere arenaer som bør involveres for å møte likestillingsutfordringer. Foreldre og andre voksenpersoner, det være seg andre i familien eller venner, men også påvirkere, idrettsstjerner, artister og lignende, som mange barn og unge ser opp til, spiller en viktig rolle i barn og unges liv. Vi må alle bli mer bevisste på hvordan vi møter, kommuniserer med og samhandler med barn og unge, for å unngå at vi reproducerer trange bokser.

Hele samfunnet og måten samfunnet gjennom tiår har blitt strukturert på har bidratt til å bygge opp disse trange boksene, og da er det vårt felles ansvar å bygge ned skillene og la våre barn og unge få være akkurat slik de ønsker å være.

Med vennlig hilsen

Maria Røsok
Daglig leder

Tore Holte Follestad
Assisterende daglig leder